

RUIMTE EN PLANNING

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT JAARGANG 28 NR 4 2008

NAAR EEN METHODIEK VOOR DE SYSTEMATISCHE BENADERING VAN BESTAANDE EN POTENTIËLE RUIMTELIJKE VERWEVING

Hans Leinfelder, Ann Pisman & Georges Allaert

In het verleden werd reeds een beperkt aantal studies uitgevoerd in functie van het bereiken van de verwevingsdoelstellingen uit het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (zie p. 524-525 in Ministerie, 2004). Zo werd onderzoek verricht naar de verweving van economische activiteiten in woongebied, naar de relatie tussen ruimtelijke verweving en hinder, naar de juridische en organisatorische mogelijkheden van een verhoogde integratie van het hinderbeleid in het ruimtelijk, woon-, energie- en mobiliteitsbeleid, en naar de relatie tussen ruimtelijke ordening en sectorwetgeving. Samengevat werd er in het verleden vooral onderzocht op welke manier de mogelijkheden tot verweving worden beperkt door bepalingen uit het milieubeleid en andere beleidsdomeinen.

Wat in 2006 evenwel nog steeds in belangrijke mate ontbrak, was een inzicht in de huidige ruimtelijke verweving en in de ruimtelijke mogelijkheden tot verdere verweving van functies en activiteiten in Vlaanderen. Dit zette het Departement RWO-Ruimtelijke Planning in 2006 aan om een studieopdracht 'Diversiteit in vormen en voorkomen van verweving in Vlaanderen' uit te besteden om deze kennislacune in te vullen¹. Met deze al bij al kortlopende (9 maanden) studieopdracht werd voor de eerste maal in Vlaanderen schuchter ingegaan op de ruimtelijke dimensie van de verweving van functies en activiteiten.

Een consortium van Universiteit Gent-Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning (de coördinator), Technum NV en Resource Analysis NV met medewerking van Arcadisgedas NV, Tritel NV en LDR Milieuadvocaten werd aangesteld voor de uitvoering van deze studieopdracht, met twee concrete finaliteiten:

- het verzamelen van gegevens over de differentiatie van feitelijke verweving van functies in Vlaanderen, in alle aspecten (met name de regionale verschillen, het onderscheid tussen bestaande of nieuwe verwevingsvraagstukken, de verweefbaarheidsgraad, het feitelijk verschil tussen de verschijningsvorm of het voorkomen in open ruimte en in bebouwd weefsel);
- het formuleren van beleidsaanbevelingen over verweving op basis van de visie en de principes van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, zowel gebiedsgericht als verwevingstypegericht, en op basis van een analyse van het onderzoeksmateriaal waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen het benaderen en stimuleren van bestaande verweving enerzijds en het toelaten en stimuleren van nieuwe verweving anderzijds.

¹ Geert Mertens (geert.mertens@rwo.vlaanderen.be), René Van der Lecq en Jan Zaman waren op het moment van de studieopdracht adjunct van de directeur in het Departement Ruimtelijke Ordening, Wonen en Onroerend erfgoed. Ruimtelijke Planning en begeleidden de studieopdracht vanuit de opdrachtgever.

In de loop van de studieopdracht trad een derde, bij de start niet zo expliciet aangevoelde finaliteit steeds nadrukkelijker op de voorgrond: het ontwikkelen van een bruikbare methodiek om op macroniveau – dit is het gewestelijke niveau – en op microniveau – dit is het niveau van een concreet project – het verweavingsvraagstuk op een systematische manier te benaderen.

Voorliggend artikel doet verslag van de zoektocht naar een bruikbare methodiek voor de systematische benadering van bestaande en potentiële ruimtelijke verweving (in Vlaanderen). In het artikel van van Acker, elders in dit nummer, wordt ingegaan op de toepassing van de methodiek in een gevalstudie op microniveau.

Dit artikel behandelt drie essentiële bestanddelen van de zoektocht naar een bruikbare methodiek: vooreerst de noodzakelijke keuze van een/één mogelijke invalshoek, de theoretische uitwerking van de methodiek zelf en, tenslotte, de concrete toepassing ervan op de Vlaamse ruimte.

Noodzakelijke keuze van een/één mogelijke invalshoek

In Nederland werd reeds in 1999, op initiatief van het Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting (NIROV), de publiek-private netwerkorganisatie 'Habiforum' opgericht om bestaande kennis over meervoudig ruimtegebruik in nieuwe combinaties samen te brengen en aanzetten te geven voor de ontwikkeling van nieuwe kennis over meervoudig ruimtegebruik of verweving. De organisatie bestaat uit marktpartijen, de academische wereld, enkele wetenschappelijke onderzoeksinstituten en de overheid (Haccoû & Feddes, 2007)

Ondanks het bestaan van deze specifieke organisatie kan er niet echt worden gezegd dat het Nederlandse ruimtelijk beleid vandaag reeds beschikt over een eenduidig begrippenkader voor het benaderen van ruimtelijke verweving. In hun theoretisch-methodologische zoektocht met betrekking tot verweving vonden de Nederlanders vooral telkens nieuwe begrippen uit of herinterpreteerden ze bestaande begrippen, maar een werkelijk bruikbaar kader werd nooit eenduidig vastgelegd. Achtereenvolgens was er volgens Weebers (2007) sprake van volgende begrippen:

- het 'verdichten', 'vermengen', 'stapelen' en 'opeenvolgend vaker benutten' als vier mogelijke dimensies van meervoudig ruimtegebruik bij de start van Habiforum in 1999;
- het 'intensiveren', 'verweving en multifunctionaliteit of medegebruik', 'ondergrondse en gestapelde bouw' en 'benutten van de tijdsdimensie' als vier andere dimensies;
- het als essentieel bestempelde verschil tussen 'meervoudig' en 'intensief' ruimtegebruik;
- het 'intensiveren' (I), 'combineren' (C) en 'transformeren' (T) als drie mogelijke ICT- of, in een andere voorkeursvolgorde, TIC-interventiestrategieën;
- en tenslotte het 'mengen' en 'combineren' van functies in de Nota Ruimte in 2005.

In Vlaanderen was er in 2006, bij de opstart van de studieopdracht, evenwel zelfs geen sprake van enig dergelijk trial-and-error-denkwerk over de benadering van ruimtelijke verweving. Het onderzoeksveld ter zake was met andere woorden maagdelijk blank. Aangezien de korte looptijd van het onderzoek niet toeliet om verschillende onderzoeksmethodes te vergelijken, werd het consortium bovendien genoodzaakt om bij de start één mogelijke invalshoek voor de methodologische benadering van ruimtelijke verweving voorop te stellen.

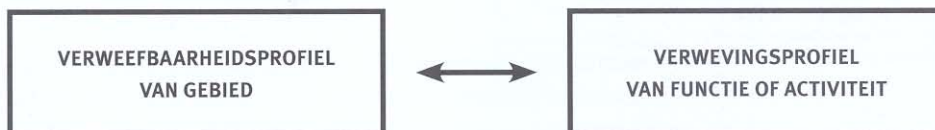
Gelijkaardig aan de hoger vermelde Habiforummentaliteit om bestaande kennis op een innoverende wijze in nieuwe combinaties samen te brengen, werd hiertoe door het consortium

2 Het bereikbaarheidsprofiel van een locatie wordt in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen gedefinieerd als het geheel van kenmerken van die locatie met betrekking tot zijn bereikbaarheid. Het mobiliteitsprofiel van een activiteit is het geheel van kenmerken van die activiteit met betrekking tot mobiliteitsaspecten.

inspiratie gezocht en gevonden in het ruimtelijk beleid met betrekking tot mobiliteit, meer bepaald in de termen 'bereikbaarheidsprofiel' en 'mobiliteitsprofiel'². Analooq werd een onderscheid gemaakt tussen het 'verweefbaarheidsprofiel' van een gebied en het 'verwevingsprofiel' van een functie of activiteit.

- Het verweefbaarheidsprofiel van een gebied is het geheel van kenmerken van dat gebied met betrekking tot de verweving van functies en activiteiten: de bestaande verweving van functies en activiteiten en de potentiële ontwikkelingsrichtingen wat betreft verweving.
- Het verwevingsprofiel van een functie of activiteit wordt gedefinieerd als het geheel van kenmerken van die functie en activiteit met betrekking tot de verweefbaarheid ervan met (een bestaande of potentiële verweving van) andere functies en activiteiten.

Het verwevingsvraagstuk in een bepaald gebied komt vanuit deze invalshoek bijgevolg neer op volgende vereenvoudigde vraagstelling. Gegeven zijn enerzijds een bepaald gebied met een bepaald verweefbaarheidsprofiel en anderzijds een aantal functies en activiteiten die in het betrokken gebied kunnen worden ingeplant en die beschikken over een bepaald verwevingsprofiel. Resulteert de inplanting van deze nieuwe functies en activiteiten in het betrokken gebied dan in een, al dan niet gewenste, wijziging van het bestaande verweefbaarheidsprofiel van het gebied?

Of deze wijziging van het bestaande verweefbaarheidsprofiel van een gebied gewenst is, hangt natuurlijk ook van andere aspecten af, zoals onder meer het draagvlak bij de bevolking en politiek-normatieve keuzes. Meestal maakt het nastreven van ruimtelijke verweving trouwens deel uit van een ruimere (al dan niet sectorale) doelstelling. Zo kan het ruimtelijk verweven van landbouw en recreatie in bepaalde gebieden vooral gericht zijn op een verbreding van de landbouw om zo de leefbaarheid van landbouwstreken te versterken. Het verweven van werken en wonen vertrekt dan weer vaak vanuit de doelstelling om automobilititeit terug te dringen.

Theoretische uitwerking van een methodiek

Om de bestaande ruimtelijke verweving en de potentiële ruimtelijke verwevingsmogelijkheden in een bepaald gebied door middel van de begrippen 'verweefbaarheidsprofiel' en 'verwevingsprofiel' te kunnen benaderen, bleek het nodig om twee aspecten theoretisch-methodologisch verder uit te werken:

- de koppeling tussen beide profielen; en
- een typologie om de bestaande verweving en de verwevingsmogelijkheden te vatten.

Koppeling tussen verweefbaarheidsprofiel en verwevingsprofiel

Om de afstemming tussen het verweefbaarheidsprofiel van een gebied en het verwevingsprofiel van een functie of activiteit te kunnen evalueren, was het essentieel dat beide profielen eenduidig aan elkaar kunnen worden gekoppeld. Daarom werden beide profielen

opgebouwd en beschreven aan de hand van dezelfde zes relevante verwevingskenmerken: schaal, milieutolerantie, continuïteit, periodiciteit, relaties en toegankelijkheid. Voor het verweefbaarheidsprofiel van een gebied respectievelijk het verwevingsprofiel van een functie of activiteit werd elk van deze verwevingskenmerken gevat door een ander specifiek begrip dat inspeelde op het gebiedsgebonden respectievelijk functiegebonden karakter van het betrokken profiel (zie tabel 1). Zo werd het verwevingskenmerk 'schaal' bijvoorbeeld vertaald in de 'korrel' (grootte) van een functie of activiteit en de 'morfologie' van een gebied.

Verwevingskenmerk	Verwevingsprofiel van een functie of activiteit	Verweefbaarheidsprofiel van een gebied
Schaal	Korrel	Morfologie
Milieutolerantie	Impact	Belastingsniveau
Continuïteit	On-/omkeerbaarheid	Ruimtelijke dynamiek
Periodiciteit	Constant/periodiek	Afwisselend ruimtegebruik
Relaties	Introvert/extravert	Mono-/multifunctioneel
Toegankelijkheid	On-/toegankelijk	Doordringbaarheid

Tabel 1. Verwevingskenmerken voor koppeling van verweefbaarheidsprofiel en verwevingsprofiel.

Deze verwevingskenmerken zijn het resultaat van een zoektocht die gedurende de volledige studieopdracht werd gevoed vanuit de toepassing van de methodologie op Vlaams niveau (zie 3) en vanuit de gevalstudies (zie artikel van Van Acker, verder in dit nummer). De gelijktijdigheid van de zoektocht op macro- en deze op microniveau heeft er bovendien toe geleid dat de finale verwevingskenmerken uiteindelijk schaalonafhankelijk – of op alle schaalniveaus – kunnen worden gehanteerd met betrekking tot verwevingsvraagstukken. Verschillen tussen macro- en microniveau zullen zich met andere woorden niet situeren op het vlak van het begrippenkader. Ze zullen veeleer betrekking hebben op de aard van de te verzamelen data en op de analytische dan wel holistische benadering van de verwevingskenmerken.

Typologie van verweving

Om tot beleidsrelevante uitspraken te kunnen komen, was het tevens noodzakelijk om vooraf een werkbare typologie van verweving te ontwikkelen. Verweving werd in het onderzoek herleid tot twaalf types die resulteerden uit de wisselwerking tussen drie voor verweving bepalende dimensies:

- de ruimtelijke dimensie van verweving waarbij er extreem kan worden geopteerd voor spreiding of concentratie van functies en activiteiten in de ruimte, met een tussenliggende vorm van buurschap;
- de relationele dimensie van verweving waarbij er extreem kan worden geopteerd voor het verbinden (relatie) of het scheiden (geen relatie) van functies en activiteiten;
- de temporele dimensie van verweving waarbij functies en activiteiten elkaar wel (met permanent gebruik van ruimte als gevolg) of niet (met tijdelijk gebruik van ruimte als gevolg) in de tijd kunnen afwisselen.

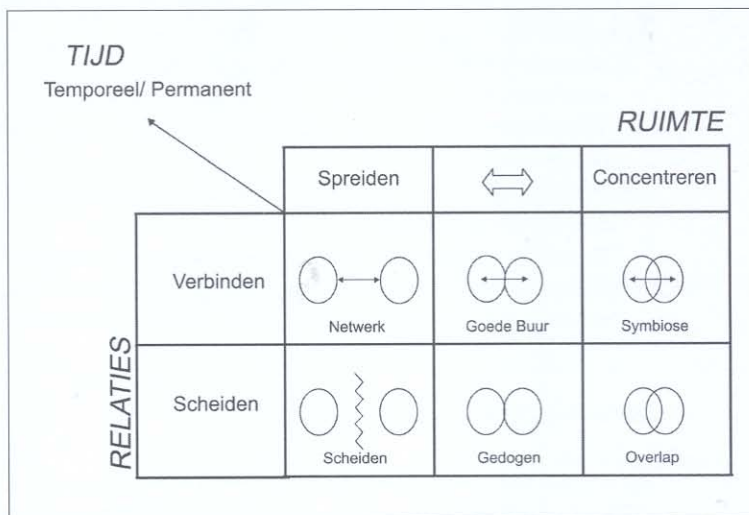
De interactie tussen de ruimtelijke en relationele dimensies van verweving levert zes combinaties/verwevingstypes op:

- een 'netwerk' van functies en activiteiten, een 'goede buur'-relatie tussen functies en activiteiten en een 'symbiose' tussen functies en activiteiten als types van verweving

met een duidelijke relatie tussen functies en activiteiten en met een toenemende ruimtelijke concentratie;

- een 'scheiding'-verhouding tussen functies en activiteiten, een onderling 'gedogen' van functies en activiteiten en een ruimtelijke 'overlap' tussen functies en activiteiten als types van verweving met een zwakke tot onbestaande relatie tussen functies en activiteiten en met een toenemende ruimtelijke concentratie.

Deze zes types resulteren, in combinatie met de mogelijkheid om de ruimte in de tijd permanent (afwisselend ruimtegebruik) of tijdelijk (geen afwisselend ruimtegebruik) te gebruiken, in twaalf verwevingstypes (zie figuur 1).

Figuur 1. Typologie van ruimtelijke verweving.

- Vandaag is het 'netwerk'-type ongetwijfeld het sterkst vertegenwoordigde type. Functies en activiteiten onderhouden onder meer via informatie- en communicatietechnologie diverse relaties in verschillende netwerken, maar hoeven daarvoor niet in elkaars nabijheid gesitueerd te zijn.
- Wanneer de nabijheid belangrijker wordt, is er sprake van het 'goede-buur'-verwevingstype. Vaak zijn dit functies en activiteiten binnen eenzelfde segment van de samenleving (groot auto-assemblagebedrijf met kleinere toeleveranciers in de onmiddellijke nabijheid), maar ook andere functiecombinaties zijn perfect mogelijk (verblijfsaccommodatie naast natuurgebied).
- Er is sprake van 'symbiose' wanneer functies en activiteiten niet alleen sterk gerelateerd zijn aan elkaar, maar tevens een intensief ruimtegebruik kennen door het gemeenschappelijk gebruik van infrastructuur (binnenstedelijke relationele en ruimtelijke verweving van diverse functies en activiteiten, natuurontwikkeling in drinkwaterwinningsgebied).
- Bij 'scheiding' is er in essentie geen sprake van ruimtelijke verweving. De betrokken functies en activiteiten hebben, omwille van het ontbreken van een onderlinge relatie, geen behoefte aan onderlinge nabijheid en/of worden vaak bewust op een afstand van elkaar gesitueerd, al dan niet met een buffer (tussen bedrijventerreinen en woonkernen).
- Wanneer de functies en activiteiten, bijvoorbeeld omwille van het ontbreken van onderlinge hinder of omwille van een gelijkaardig grootschalig ruimtegebruik, onmiddellijk aan elkaar kunnen grenzen maar wat betreft hun functioneren niet

met elkaar gerelateerd zijn, is er sprake van 'gedogen' (bijvoorbeeld grootschalige, onderling onafhankelijke functies langsheen een stedelijke ringweg).

- Dit elkaar gedogen van functies en activiteiten kan gepaard gaan met een intensiever gebruik van de ruimte – bijvoorbeeld door het gemeenschappelijk gebruik van een bepaalde infrastructuur – zonder dat er daarom sprake moet zijn van onderlinge functionele relaties (baanwinkels, sportcentra, kantoorachtigen, ... - met een gemeenschappelijke parkingfaciliteit).

Concrete toepassing op de Vlaamse ruimte

Bij de concrete toepassing van deze methodiek op de Vlaamse ruimte werden drie producten gerealiseerd.

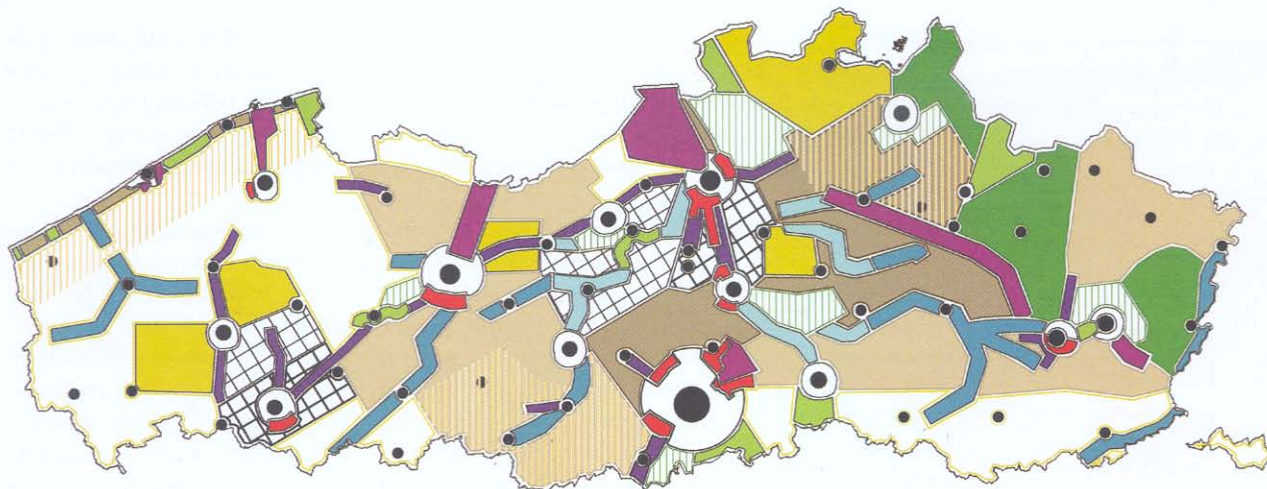
- In eerste instantie is gewerkt aan het in kaart brengen van de bestaande verweving van functies en activiteiten in een aantal 'verwevingsrelevante' deelgebieden in Vlaanderen én aan het formuleren van de verwevingspotenties voor elk van deze deelgebieden.
- Tegelijkertijd werd nagedacht over de verwevingspotenties van een aantal specifieke functies en activiteiten.
- Finaal zijn deze beide elementen samengebracht wat per 'verwevingsrelevant' deelgebied heeft geleid tot beleidssuggesties voor het omgaan met ruimtelijke verweving in het toekomstig ruimtelijk beleid in Vlaanderen.

Verwevingskaart van Vlaanderen

Op niveau Vlaanderen werd de bestaande verweving getypeerd in zeventien 'verwevingsrelevante' deelgebieden. Deze deelgebieden komen vaak op verschillende plaatsen in Vlaanderen voor en zijn schematisch gesitueerd op kaart (figuur 2). Elk deelgebied wordt gekenmerkt door een specifieke morfologische verweving van een aantal functies en activiteiten binnen dit gebied. Maar ook de andere verwevingskenmerken – belastingsniveau, ruimtelijke dynamiek, afwisselend ruimtegebruik, mono-/multifunctionaliteit, doordringbaarheid – zijn geanalyseerd en hebben aanleiding gegeven tot een concrete opdeling in deelgebieden.

Concreet werden in het meer open deel van Vlaanderen volgende 'verwevingsrelevante' deelgebieden onderscheiden: groene vallei, recreatief groen, landbouwconcentratie, natuurconcentratie, laagdynamisch platteland, dynamisch platteland en hoogdynamisch platteland. Opvallend hierbij is dat er een onderscheid werd gemaakt tussen gebieden waarin één bepaalde functie of activiteit dominanter aanwezig is (natuurconcentratie, landbouwconcentratie, recreatief groen) én gebieden die worden gekenmerkt door een actuele verweving van functies maar waarin toch een duidelijk verschil in dynamiek terug te vinden is (laagdynamisch, dynamisch en hoogdynamisch platteland). Vooral voor deze laatste gebieden biedt het huidige ruimtelijk beleid weinig houvast. Het buitengebied in Vlaanderen wordt in het huidige beleidskader immers vooral benaderd vanuit de dominerende, structuurbepalende maar grotendeels ruimtelijk gescheiden functies natuur, bos en landbouw.

De volgende 'verwevingsrelevante' verstedelijkte deelgebieden werden onderscheiden: kust, stadskernen, stadsranden, bovenregionaal bereikbare stadsranden, woonparken, steenwegen, poorten en intensieve zones voor bedrijvigheid, denses stenig netwerk, grofmazig stenig netwerk en verstedelijke vallei. Sommige gebieden, zoals de stadskernen, stadsranden, poorten, steenwegen, zijn erg herkenbaar en in het verleden reeds uitgebreid geanalyseerd en be-

Figuur 2. Verwevingskaart van Vlaanderen

Kust		Poorten en intensieve zones voor bedrijvigheid		Landbouw-concentratie	
Stadskernen		Dens stenig netwerk		Natuurconcentratie	
Stadsranden		Grofmazig stenig netwerk		Laagdynamisch platteland	
Bovenregionaal bereikbare stadsranden		Verstedelijkte vallei		Dynamisch platteland	
Woonparken		Groene vallei		Hoogdynamisch platteland	
Steenwegen		Recreatief groen			

studeerd. In het huidig beleidskader zijn reeds ruimtelijke ontwikkelingsperspectieven voor deze gebieden terug te vinden die in min of meerdere mate streven naar een verhoging van de multifunctionaliteit van deze gebieden. Andere gebieden zijn minder herkenbaar en worden vooral verantwoord vanuit de actuele focus op het verwevingsaspect (dens stenig netwerk, grofmazig stenig netwerk, verstedelijkte vallei, bovenregionaal bereikbare stadsranden).

Voor elk van deze deelgebieden wordt in het eindrapport van de studieopdracht aangegeven welke functies en activiteiten verweven voorkomen in het gebied en in welk ruimtelijk patroon (verspreide snippers, lijnvormig raster, massievere concentratie). Verder wordt een beschrijving gegeven van de meest onderscheidende verwevingskenmerken van deze gebieden. Finaal wordt schematisch weergegeven welk verwevingstype momenteel dominant voorkomt in het gebied – dit is het bestaande verweefbaarheidsprofiel – en wat de potenties zijn om de toekomstige ruimtelijke verweving in het gebied door middel van een gebiedsgericht ruimtelijk beleid te wijzigen. Bij dit laatste wordt voor elk deelgebied aangegeven hoe op elk van de drie dimensies van ruimtelijke verweving kan worden ingegrepen. Ter illustratie wordt de analyse weergegeven voor de ‘bovenlokaal bereikbare stadsrand’.

De bovenlokaal bereikbare stadsranden worden in Vlaanderen teruggevonden aan de westzijde van Brugge, de zuidzijde van Kortrijk, de zuidzijde van Gent, de noord-oost- en zuidzijde van Antwerpen, ten noorden en ten zuiden van Mechelen, op drie plaatsen in de rand van Brussel en ten zuiden van Hasselt. Al deze gebieden worden gekenmerkt door een ruimtelijk-morfologische concentratie van diverse functies zoals kantoren, voorzieningen, kleinhandel, bedrijvigheid, recreatie, wonen, ... (figuur 3). Ze onderscheiden zich van de gewone stadsranden door de nabijheid van belangrijke verkeersaders die aanleiding hebben gegeven tot de vestiging van verkeersgenererende activiteiten in het gebied.

	kantoren			voorzieningen			kleinhandel			bedrijvigheid			recreatie			wonen			landbouw			natuur		
	snippers	raster	concentratie	snippers	raster	concentratie	snippers	raster	concentratie	snippers	raster	concentratie	snippers	raster	concentratie	snippers	raster	concentratie	snippers	raster	concentratie	snippers	raster	concentratie
Bovenregionaal Bereikbare Stadsrand			X			X	X	X	X	X			X			X			x					

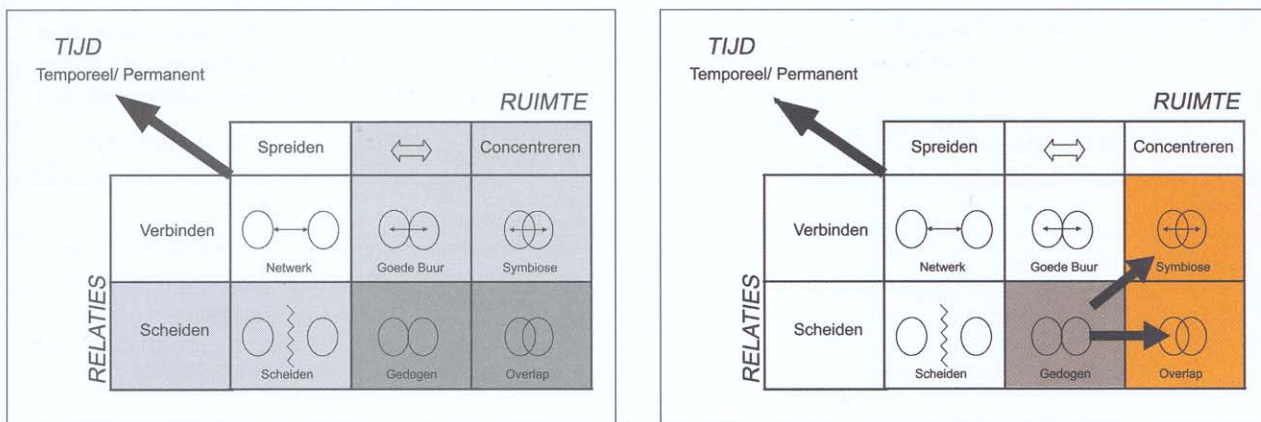
Figuur 3. Bestaande ruimtelijk-morfologische concentratie van functies en activiteiten in bovenlokaal bereikbare stadsrand.

Een hoofdletter ‘X’ geeft aan dat het voorkomen van de betrokken functie of activiteit in de desbetreffende morfologie kenmerkend is voor alle bovenlokaal bereikbare stadsranden. Een kleine letter ‘x’ betekent dat dergelijk voorkomen slechts voor enkele bovenlokaal bereikbare stadsranden geldt.

Functies en activiteiten in de bovenlokaal bereikbare stadsrand worden verder gekenmerkt door hun grote korrelmaat, een periodiek gebruik (openingstijden), het ontbreken van een relatie met andere omliggende functies en de ontoegankelijkheid voor omwonenden of passanten. Ook de woonfunctie is vertegenwoordigd in de bovenlokaal bereikbare stadsrand, zij het minder sterk dan in de gewone stadsrand. De dominante functies zijn ‘kantoren’ en ‘voorzieningen’. In een aantal bovenlokaal bereikbare stadsranden wordt de ‘recreatiefunctie’ ook als bepalend beschouwd.

Het bestaande verweefbaarheidsprofiel van de ‘bovenlokaal bereikbare stadsrand’ kan schematisch worden weergegeven als ‘gedogen’ of ‘overlap’ (figuur 4-links). Kenmerkend is het

gescheiden voorkomen van verschillende functies en activiteiten. Omwille van de toenemende aantrekkingskracht van deze locaties worden functies meer en meer ruimtelijk geconcentreerd en worden braakliggende, onbenutte of bufferende tussenruimtes nagenoeg niet meer teruggevonden. Hier en daar komen functies of activiteiten al 'in overlap' voor. Dit betekent dat bijvoorbeeld bepaalde infrastructuur (parkings, ...) gezamenlijk wordt gebruikt.

Figuur 4. Bestaand (links) en potentieel verweefbaarheidsprofiel (rechts) van de bovenlokaal bereikbare stadsrand.

De verweavingspotenties in de bovenlokaal bereikbare stadsranden (figuur 4-rechts) situëren zich in eerste instantie in de tijdsdimensie. Deze plekken worden momenteel vaak slechts een aantal uren per dag benut, afhankelijk van de 'openingsuren' of 'werkuren' van de grootschalige functies. Door middel van het inplanten van nieuwe activiteiten met andere en complementaire uren kunnen deze plekken in de toekomst tijdsintensiever worden benut. Daarnaast kunnen de relaties tussen de verschillende activiteiten in het gebied worden versterkt. Dit betekent een wijziging in de relationele dimensie: van scheiden naar verbinden. Wanneer nieuwe ingeplante functies bijvoorbeeld een relatie aangaan met bestaande functies kan het verweavingstype 'symbiose' worden gerealiseerd. In ieder geval moet verder worden gestreefd naar een betere benutting van de beschikbare ruimte door het realiseren van gezamenlijk gebruikte ruimtes of 'overlapgebieden'. Ook het toegankelijk maken van afgesloten terreinen voor omwonenden kan hierbij een aandachtspunt zijn.

Verweavingsprofielen van activiteiten en functies

Naast verweefbaarheidsprofielen voor de verschillende 'verweavingsrelevante' deelgebieden in Vlaanderen, werden verweavingsprofielen opgemaakt voor functies en activiteiten die structuurbepalend zijn op Vlaams of op bovenlokaal niveau én voor functies en activiteiten die op zichzelf eerder kleinschalig zijn, maar door hun frequent voorkomen in Vlaanderen toch een impact hebben op de ruimtelijke structuur in Vlaanderen. Concreet werd op vraag van de opdrachtgever voor de volgende functies een verweavingsprofiel opgesteld: gevangnissen, gedsaffecteerde militaire domeinen, grootschalige recreatie (golfterreinen, motorcross, indoorrecreatie-activiteiten), grote voorzieningen (rusthuizen, ziekenhuizen, energiefaciliteiten, scholencampussen, grootschalige multifunctionele concentraties zoals winkelcentra), kleinschalige landbouwgebouwen, kleinschalige kantoren en kleinschalige ambachtelijke en industriële bedrijven (niet gesitueerd op bedrijventerreinen).

Voor elk van deze functies en activiteiten wordt in de studie een algemene beschrijving gegeven en worden de zes verweavingskenmerken beschreven. Finaal wordt weergegeven

op welke dimensies van ruimtelijke verweving de betrokken functie of activiteit vooral een impact heeft. Ter illustratie wordt de analyse weergegeven voor 'indoor-recreatieactiviteiten'. Door de zes verwevingskenmerken aan te vullen met drie extra lokalisatiekenmerken met betrekking tot mobiliteit, landschap en fysisch systeem – kan het verwevingsvraagstuk van een bepaalde functie of activiteit nog plaatsspecifieker worden ingevuld. Dit heeft vooral zijn nut bewezen op microniveau (zie artikel van van Acker).

Onder indoor-recreatieactiviteiten wordt de hele waaier beschouwd van hippodroom, over fitnesscentrum tot klimmuur. Meestal zijn het hoogdynamische activiteiten met een zekere omvang. De belangrijkste verwevingskenmerken van indoor-recreatieactiviteiten worden weergegeven in tabel 2.

Korrel	1 of enkele ha tot tiental ha Meestal één ruimtelijk geheel, soms verzameling van meerdere entiteiten
Impact	Beperkte hinder door indoorkarakter Hindercontour 0-50 meter
On-/omkeerbaarheid	Vrij grote omkeerbaarheid: onmiddellijk (0 jaar) tot voorwaardelijk (3-30 jaar), vaak afhankelijk van investeringskost
Constant/periodiek	Periodiek gebruik tijdens openingsuren (dag en avond, hele jaar door)
Introvert/extravert	Introvert
On-/toegankelijk	Voorwaardelijk toegankelijk (privé, tijdens openingsuren, toegangsprijs)

Tabel 2. Verwevingskenmerken van 'indoor-recreatieactiviteiten'.

Indoor-recreatieactiviteiten bezitten slechts beperkte potenties tot verweving, vooral omwille van hun introverte karakter. Dit betekent dat het inbrengen van een indoor-recreatieactiviteit in een gebied vooral op de ruimtelijke en de temporele dimensie van ruimtelijke verweving zal ingrijpen. Zelden zal de relationele dimensie worden gewijzigd in de zin dat een indoor-recreatieactiviteit de relaties tussen de betrokken functies en activiteiten in het gebied zal versterken.

Beleidsuggesties

Het potentieel verweefbaarheidsprofiel van een bepaald deelgebied geeft aan op welke dimensies van de bestaande ruimtelijke verweving in het gebied kan worden ingegrepen. Zo kan worden verduidelijkt naar welke verwevingstypes of verweefbaarheidsprofielen de verweving kan evolueren. De keuze op welke dimensies uiteindelijk wordt ingegrepen is echter een politiek-normatieve keuze.

Eens deze keuze is gemaakt, kan worden afgewogen op welke manier hierop kan worden ingespeeld. Enerzijds kan de bestaande verweving van functies en activiteiten worden geoptimaliseerd door in te grijpen op een of meerdere van de drie dimensies van verweving. Anderzijds kan worden afgewogen in hoeverre een nieuwe functie of activiteit die in het gebied worden ingebracht, al dan niet zal leiden tot de gewenste optimalisering van de bestaande verweving. Hierna wordt dit verduidelijkt door te onderzoeken in hoeverre de inplanting van een indoor-recreatieactiviteit in een bovenlokaal bereikbare stadsrand bijdraagt tot een verdere ruimtelijke verweving. (zie ook figuur 5)

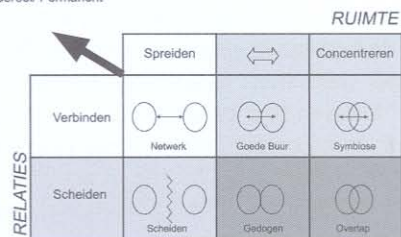
De inplanting van een indoor-recreatieactiviteit in een bovenlokaal bereikbare stadsrand zal belangrijke implicaties hebben voor de drie dimensies van verweving – de ruimtelijke, de relationele en de tijdsdimensie.

Zo zal een indoor-recreatieactiviteit het gebruik van de bovenlokaal bereikbare stadsrand verruimen door bijkomend gebruik in de tijd – 's avonds en in het weekend – te stimuleren. Door benutting van niet-ingenomen percelen of onbebouwde delen van terreinen die reeds door grootschalige functies worden gebruikt wordt er ruimtelijk meer geconcentreerd. Hierdoor kan de verweving in de bovenlokaal bereikbare stadsrand door de inplanting van een indoor-recreatieactiviteit potentieel wijzigen van 'gedogen' naar 'overlap'.

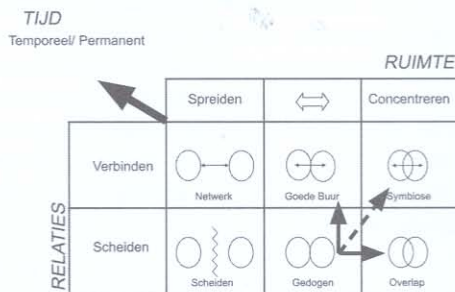
Verweefbaarheidsprofiel van BBS

Verwevingsprofiel van IRA

Impact van ruimtelijke verweving in BBS door toevoeging van IRA

Figuur 5. Impact van inplanting van indoor-recreatieactiviteit (IRA) op ruimtelijke verweving in bovenlokaal bereikbare stadsrand (BBS).

Een indoor-recreatieactiviteit, bijvoorbeeld een fitnesscentrum, kan ook relaties aangaan met de reeds aanwezige grootschalige functies, bijvoorbeeld met een bestaand kantoor-complex waarvan de werknemers 's middags kunnen sporten. De verweving in de boven-lokaal bereikbare stadsrand zou door de inplanting van een indoor-recreatieactiviteit met andere woorden ook potentieel kunnen wijzigen van 'gedogen' naar 'goede buur'.

Slechts zelden zal het mogelijk zijn om door de inplanting van een indoor-recreatieactiviteit in een bovenlokaal bereikbare stadsrand tegelijkertijd in te grijpen in de relationele en de ruimtelijke dimensie van ruimtelijke verweving. De inrichting van een fitnesscentrum op een deel van een bestaande ziekenhuiscampus dat ook 's middags en 's avonds toegankelijk is voor werknemers of studenten uit het naastgelegen kantoorgebouw of de nabije hogeschool zou bijvoorbeeld kunnen inhouden dat de bestaande verweving in de stadsrand wijzigt van 'gedogen' naar 'symbiose'.

Besluit

De methodiek die in het kader van de studieopdracht werd uitgewerkt, gaat niet uit van slechte of goede vormen van verweving. Er worden enkel potentiële ontwikkelingsrichtingen wat betreft de drie dimensies van verweving – ruimtelijk, relationeel en temporeel – aangegeven. De keuze van een uiteindelijke ontwikkelingsrichting is een normatieve keuze. Uit de gevalstudies op microniveau (zie artikel van van Acker) blijkt dat, door in de methodiek de oorspronkelijke zes relevante verwevingskenmerken aan te vullen met drie extra lokalisatieparameters, het verwevingsvraagstuk kan worden geïntegreerd in een ruimer lokalisatievraagstuk. Hieraan zouden in principe ook nog beleidsparameters, aspecten met betrekking tot het maatschappelijk en politiek draagvlak in een gebied, en dergelijke moeten worden toegevoegd om het tot een volwaardige lokalisatieoefeningen te maken. De integratie van de in dit onderzoek uitgewerkte methodiek voor de gebiedsgerichte verweving van functies en activiteiten in een ruimer lokalisatievraagstuk biedt de meerwaarde dat de lokalisatie tegelijkertijd de verweving in een gebied in een bepaalde richting stuurt.

De in dit artikel voorgestelde methodiek is op verschillende schaalniveaus toepasbaar en bruikbaar voor het gebiedsgericht aangeven van de bestaande verweving van functies en activiteiten en de potentiële ontwikkelingsrichtingen wat betreft verweving. De methodiek moet daarbij vooral worden beschouwd als een middel/een begrippenkader om ruimtelijke verweving in kwalitatieve termen in een besluitvormingscontext bespreekbaar te maken. Een debat zal zich dan kunnen ontplooiën over hoe een bepaalde functie of activiteit de bestaande verweving in een gebied zou kunnen beïnvloeden of over welke functies of activiteiten de verweving in een gebied in de beoogde richting kunnen sturen.

Belangrijk aandachtspunt is wel dat de gebiedsgerichte uitspraken op macroniveau niet zonder meer kunnen worden doorgetrokken tot op microniveau. Zo kan het voorkomen dat de bestaande verweving van functies of activiteiten in een specifiek gebied op macroniveau op een bepaalde wijze wordt getypeerd, maar dat de typering op microniveau voor een concrete locatie binnen dit gebied, op basis van bijkomende en gedetailleerdere informatie over de verwevingskenmerken, hiervan verschilt. Gevolg is dan ook dat een bepaalde functie of activiteit op macroniveau niet onmiddellijk als verweefbaar kan worden ingeschat binnen de bestaande verweving van functies en activiteiten in een bepaald deelgebied, maar dat deze op microniveau wel inpasbaar blijkt te zijn. Deze vaststelling heeft dan ook gevolgen voor de toepassingsmogelijkheden van de indeling van Vlaanderen op macroniveau in verwevings-relevante deelgebieden.

Bibliografie

- HACCOÛ, H. & FEDDES, F. (2007). De inzet, p. 11-18. In: Haccoû, H. & Feddes, F. (eds.). De functiescheiding voorbij. Sdu Uitgevers, Den Haag.
- MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP (2004). Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, gecoördineerde versie. Afdeling Ruimtelijke Planning, Brussel.
- WEEBERS, J. (2007). Twee stambomen: meervoud en kwaliteit, p. 31-42. In: Haccoû, H. & Feddes, F. (eds.). De functiescheiding voorbij. Sdu Uitgevers, Den Haag.

Hans Leinfelder (hans.leinfelder@ugent.be) is doctor-assistent aan de Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning van de Universiteit Gent.

Ann Pisman (ann.pisman@ugent.be) is wetenschappelijk medewerker aan de Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning van de Universiteit Gent en docent aan het Departement Ontwerpwetenschappen van de Artesis Hogeschool Antwerpen.

Georges Allaert (georges.allaert@ugent.be) is directeur van de Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning van de Universiteit Gent.

De Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning van de Universiteit Gent was coördinator van het consortium dat de studieopdracht uitvoerde. Hans Leinfelder en Ann Pisman verzorgden de dagelijkse coördinatie van de opdracht; de dagelijkse uitvoering berustte bij wetenschappelijk medewerker Stefanie Dieleman.

BLIKOPENER

3 SOCIALE PLANNING

HET RUIMTELIJK DETERMINISME VOORBIJ

Maarten Loopmans, Els Leclercq & Caroline Newton

RUIMTE EN PLANNING

planning - ruimtelijke ordening
stedenbouw - huisvesting

p/a Sint-Denijslaan 293, 9000 Gent
Jaargang 28 nr3 2008
oktober - november - december

Toelating gesloten verpakking B/43

Afgiftekantoor Gent X

België - Belgique

P.B./P.P.

B/43

ARTIKEL

9 BEÏNVLOEDEN LANGETERMIJNGOLVEN DE STEDENBOUWKUNDIGE PRODUCTIE?

EEN EXCURS IN DE RAPPORTAGE OVER STEDENBOUWKUNDIGE
WEDSTRIJDEN TIJDENS DE JAREN 1965 - 1980

André Coene

29 NAAR EEN METHODIEK VOOR DE SYSTEMATISCHE BENADERING VAN BESTAANDE EN POTENTIËLE RUIMTELIJKE VERWEVING

Hans Leinfelder, Ann Pisman & Georges Allaert

42 BENADEREN EN STIMULEREN VAN VERWEVING OP PROJECTNIVEAU

Brian van Acker

58 STADSDISTRIBUTIE

(ACADEMISCHE) DENKOEFFENING OF DRINGENDE NOODZAAK?

Marjan Beelen, Hilde Meersman, Eddy Vandevoorde, Thierry Vanelslander, Britt Vergauwen & Ann Verhetsel

KANTTEKENING

67 EEN PLEIDOOI VOOR DE LOBBENSTAD

EEN CASESTUDY IN DE STEDEN AALST EN SINT-NIKLAAS

Erik Rombaut, Els Podevyn & Elke Vonck

FORUM

79 SEINE SCHELDE WEST (SSW)

INFRASTRUCTUURPROJECT MET VEEL VRAAGTEKENS

Georges Allaert

83 PLANOLOGISCH ATTEST ENKEL NOG VOOR HINDERLIJKE BEDRIJVEN

Stefaan Baeteman

WEDERWOORD

85 ANTWERPEN EN DE LANGE WAPPER

EEN DISCUSSIE OVER DE OOSTERWEEVERBINDING

Martine Serbruyns